

ZADOVOLJSTVO U KONTEKSTU

FEDA VUKIĆ

1. Iz povijesti

Vjerojatno nije potrebno posebno isticati činjenicu da je zagrebačka arhitektura, ili preciznije ono što se tradicionalno naziva zagrebačkom školom arhitekture, u tijeku većeg dijela plodne i burne povijesti potvrđivala svoje kvalitete putem institucija javnih natječajima kojima su se najbolje ideje, prema uvjerenju stručnjaka, na primjeren način filtrirale i aplicirale na konkretnu lokaciju. Za to se može navesti podosta primjera, no ponajprije valja naglasiti da su natječaji za lokacije u zemlji nerijetko nadopunjavani onim međunarodnima, što je u pravilu potvrđivalo vitalnost zagrebačke arhitekture na širem planu. Tako je bilo u periodu između dva svjetska rata, pa je slično, ako ne i još naglašenije, danas. Dakako vrednovanje svakoga pojedinog natječaja može se potpuno obaviti tek nakon dogotavljenja objekta, čime se konačno pokazuje opravdanost izbora i relevantnost projekta u konkretnom kontekstu. Primjeri nekih već antologijskih natječajima, međutim, daju moguće parametre za sagledavanje vrijednosti suvremenih natječajnih rješenja, čak i prije početka gradnje objekata.

Natječajem za zgradu zagrebačke Burze, primjerice, dobiveno je idejno rješenje koje koncepcijom zgrade, odnosom prema urbanoj situaciji a i opremom unutrašnjosti inaugurira cijeli novi vrijednosni sustav, da bi zaslugom Kovačića, Ehrlicha i Albinija u procesu razrade projekta i izvedbe zgrade to postao parametar ako ne i standard za arhitekturu klasičnoga zagrebačkog modernizma tridesetih godina. Naravno, ne u doslovnom smislu već prije kao reper od kojega je kvalitativna razina projekta i izvedbe podignuta. Stoga se može reći da je taj natječaj uspio.

Gotovo desetljeće nakon natječaja za gradsku Burzu arhitekt Zdenko Strižić osvaja prvu nagradu na međunarodnom natječaju za kazalište u Harkovu, čime je na najbolji mogući način potvrđena vrijednost zagrebačke modernističke arhitekture, u godinama koje bilježe prve građevine čistog formalnog sloga nastale u težnji za jasno izraženom funkcijom zgrade. Strižićev projekt, poput cijelog njegova opusa, ima još nedovoljno vrednovano značenje za klasičnu fazu zagrebačke modernističke arhitekture, jer je to, nakon diskretnih Loosovih preporuka Zlatka Neumanna kao izuzetnog arhitekta, prva i najšira međunarodna potvrda vrijednosti za ono vrijeme male, ali iznimno otvorene

i kreativne arhitektonske scene kakva je bila zagrebačka. To što projekt nikada nije izveden možda više govori o razini organizacije natječaja nego o kvaliteti projekta, ali je neprijeporno značenje toga velikog Strižićevog uspjeha za kasnije mijene arhitektonske situacije u Zagrebu. Strižić nije zagrebački đak, ali se upravo nakon harkovskog natječaja definitivno pozicionirao u Zagrebu gdje na početku tridesetih godina stvara i regulatornu urbanističku osnovu kao temelj suvremenu širenju grada. Ta su dva primjera natječaja više nego tipični za zagrebačku arhitekturu, koja je u tijeku 20. stoljeća vrlo često provjeravala vrijednosti oblikovnih ideja ne samo na izazovima lokacije nego i u kontekstu međunarodne arhitektonske scene, što samo po sebi nije omogućilo idealnu situaciju u kojoj bi se kvaliteta objekata u gradu mogla potpuno povjeriti stručnim žirijima. Jer – kao što dobro pokazuje primjer jedinstvenoga kompleksa Novakove ulice – privatni je kapital, instituciji natječaja unatoč, imao ipak moć odlučivanja. I dok je Novakova ulica još sretan primjer braka između investicije i inovativnih arhitektonskih ideja, iz tridesetih bi se godina moglo navesti mnogo više negativnih primjera u kojima je želja za špekulacijom dovodila do ne baš uspješnih, ponekad i katastrofalnih rješenja, nerijetko umotanih u pomodnu glazuru minimalističkog pročelja kakvo je, uostalom, konveniralo investitorima zbog jeftinoće izvedbe.

Dva opisana primjera natječaja iz neposredne prošlosti zagrebačke arhitekture gotovo ukazuju na pravilo da se bitne arhitektonske i urbanističke ideje za tuzemne lokacije često dobivaju natječajima, dok se idejna razina vrijednosti potvrđuje na međunarodnim natječajima. Slična je situacija bila i u tijeku osamdesetih godina, kada je veći broj arhitekata primio nagrade na prestižnim međunarodnim natječajima, što je samo pomoglo raščišćavanju nekih zablada naslijeđenih nakon iznimno duga razdoblja političkog modernizma od 1945. nadalje.

2. U sadašnjosti

Trenutna situacija, na početku posljednjeg desetljeća u stoljeću i usred rata, gotovo još više izaziva na natječajno provjeravanje arhitektonskih ideja, i na tuzemnim lokacijama i na međunarodnim omjeravanjima s eminentnim svjetskim imenima. Slučajno ili ne, 1992. godina bilježi dva iznimno važna natječaja na kojima zagrebački arhitekti, potpuno u tradiciji kulturnoga konteksta, iskušavaju nove ideje stječući ujedno

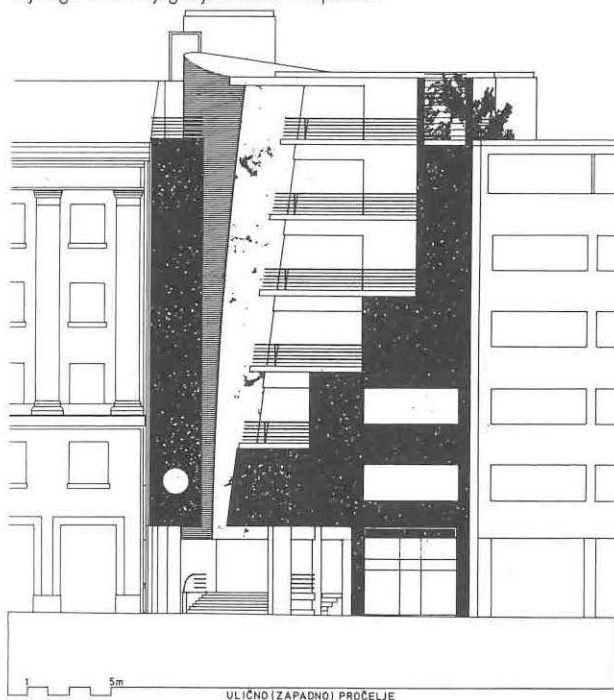
i važna međunarodna priznanja. Riječ je o natječaju za stambeno-poslovnu zgradu u Petrinjskoj ulici, u središtu grada, na kojem je prvu nagradu dobio idejni projekt arhitekta Milana Šosterića, i o natječaju za kongresni centar u japanskom gradu Nara, na kojemu su arhitekti Bojan Radonić i Goran Rako stekli zavidnu poziciju među pet ravno-pravno plasiranih pobjednika prvoga kruga natječaja. Dva potpuno različita objekta i dva potpuno različita konteksta, ali ipak povezana oblikovnom strategijom koju bih nazvao zadovoljstvo u kontekstu, namjerno time parafrizirajući poslovično Barthesovo "zadovoljstvo u tekstu". Ako je, naime, tekst osnovni operativni motiv lingvističke teorije suvremenoga (postmodernog) kolažnog stvaranja, onda je u domeni arhitektonskog oblikovanja to neprijeporno kontekst, urbani ili neki drugi, za koji se projektira. Sličnost projekata Šosterića i dvojca Radonić-Rako nije formalna nego se može otkriti u odnosu prema zatečenom stanju, kojemu arhitekti u oba slučaja pristupaju aktivno i referentno na zagrebačku arhitektonsku tradiciju.

3. Kuća u središtu grada

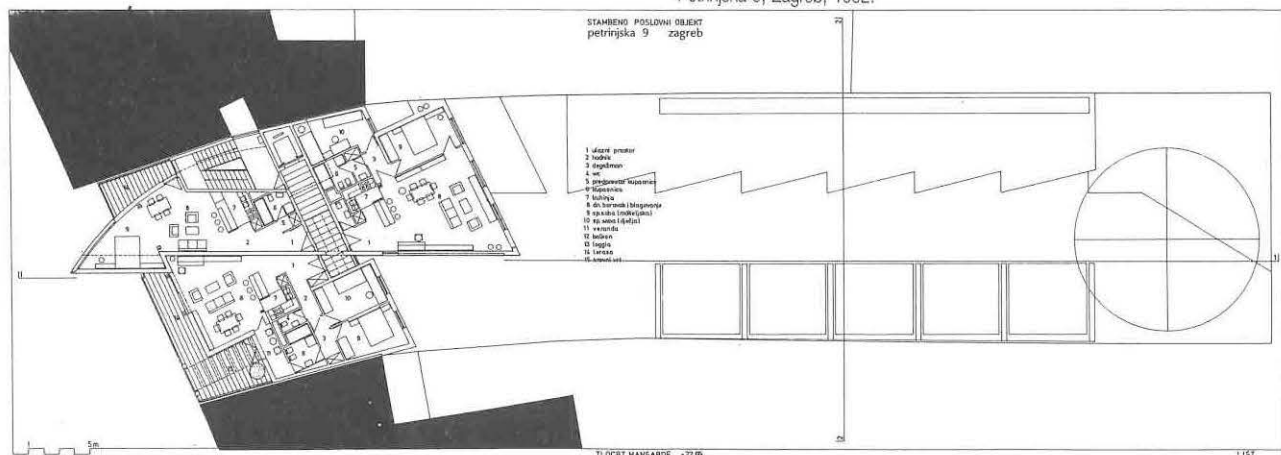
Kuća Milana Šosterića stvara sasvim nov oblikovni "jezik" koji na originalan način korespondira s aktualnim trendovima internacionalne arhitekture, ali atraktivno pročelje nije samo estetička igra nego i izraz inovativne unutarnje organizacije prostora. Kontekst je toga projekta iznimno zahtjevan, pa i kompleksan: uzak a u blok duboko uvučen prostor s pročeljem na jednu od najstarijih zagrebačkih ulica i s jedinstvenim pogledom na tornjeve katedrale. Da bi situacija bila još složenija, kuća ima biti interpolirana između historicistički intoniranog objekta Aleksandra Freudenreicha i modernističke kuće Kauzlarica i Gomboša. Tako postavljen vrlo uzak prostor, k tome još i stisnut dvama formalno potpuno različitim objektima, svakako je izazov koji je gotovo morao dovesti do nove vrijednosti, što je, po mom sudu, u Šosterićevu projektu zaista postignuto. Projekt na jedinstven način afirmira vizualne kvalitete pogleda na katedralu isticanjem izdužena oblika na pročelju, koji ne samo da postaje "postament" neogotičkim oblicima nego i logično završava nikad završen prodor snažnog vi-

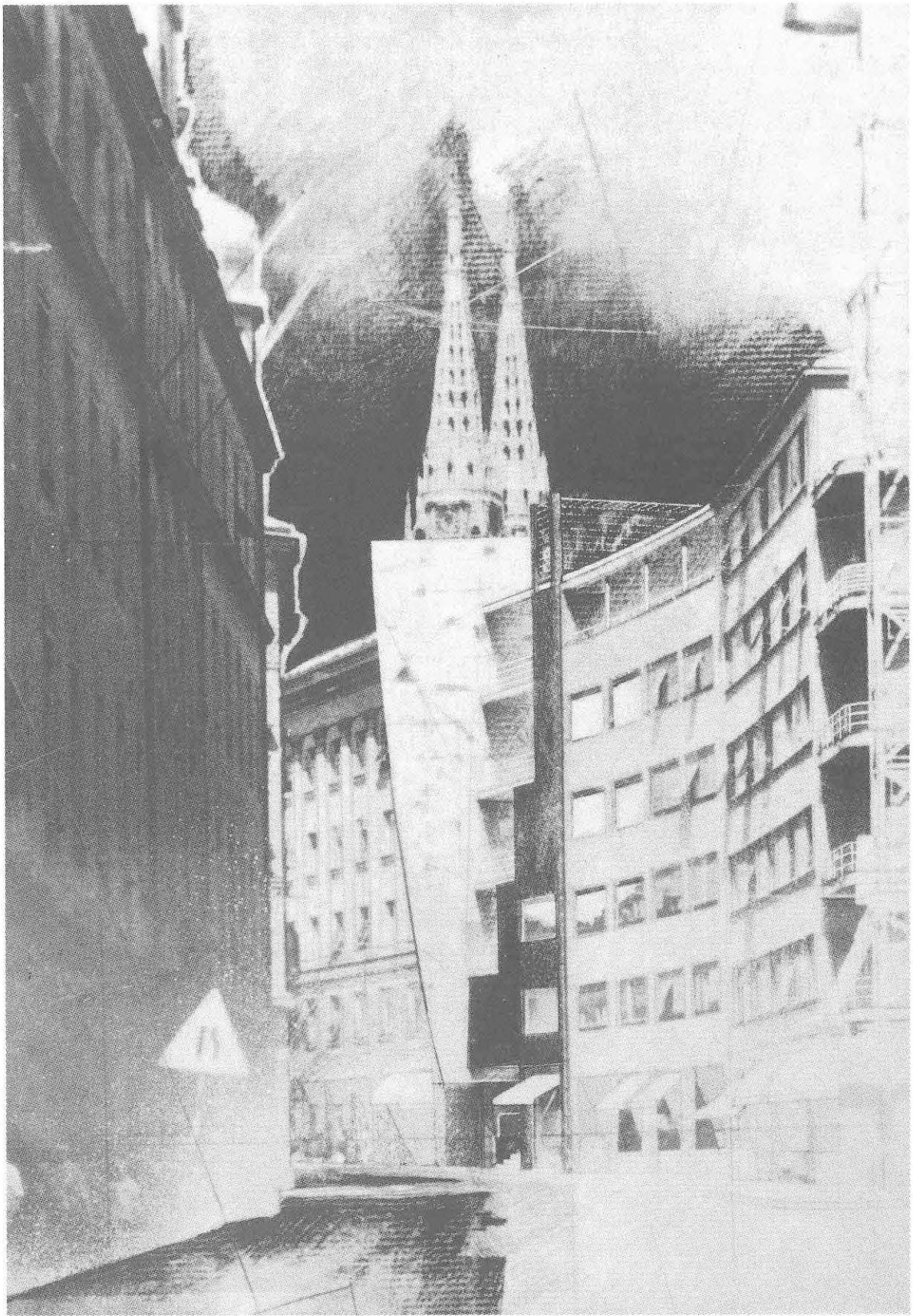
jenca Freudenreichove zgrade. Uz to projekt uspostavlja komunikaciju s modernistički jednostavnim "jezikom" Kauzlaric-Gomboševa objekta diskretnim pozivanjem na izgled pročelja i dispoziciju prozora, ali u modernizmu nekarakterističnoj crnoj boji.

Šosterićevo oblikovanje nije postmoderna arhitektura u smislu u kojem se to obično shvaća. Riječ je o projektu kojim se arhitektonske, urbanističke pa i ambijentalne vrijednosti potpuno afirmiraju, i to neobičnom autorskom kombinacijom crne plohe s kolorističkim efektima vertikalnog uzdignuća na pročelju, i dosljedno provedenim konceptom vertikalne organizacije prostora zasnovanim na principu uvećavanja kvadrature stambenog prostora u frontalnoj vertikali koja se tako pokazuje kao funkcionalan, a ne samo vizualan i estetički element. Na kraju, ali ne i najmanje važno, projektom se predviđa i artikulacija cijeloga unutarnjeg dijela bloka na parceli.

MILAN ŠOSTERIĆ: Stambeno-poslovna zgrada
Petrinjska 9, Zagreb, 1992.

4. Kongresni centar u gradu

Projekt arhitekata Bojana Radonića i Gorana Rake za kongresni centar u drevnom japanskom gradu Nara mnogo je većih dimenzija, ali ipak na određeni način sličan Šosterićevu projektu u Petrinjskoj ulici. Njihova je primarna ideja bila da u strogu ortogonalnu urbanu shemu grada umetnu objekt koji će oblikom animirati postojeće sadržaje, inače smještene pokraj stare željezničke stanice. Glatki je oval prema njihovu projektu samo tanka opna sadržajima koji se imaju zbivati u unutrašnjosti. Opna je, međutim, aktivna prema okolini budući da bi veliki informativni ekrani morali zapremiti dobar dio oplate, uz staklene zidove, dakako. Unutar granica velikog ovala auditoriji su različitih veličina i namjena, organizirani u golemu totalnom prostoru. Dakle, ideja potpuno u duhu jednostavnih projekata ruske avangarde ili engleske eksperimentalne arhitekture. Osobitu pažnju ipak privlači rješenje najveće dvorane koju autori – zbog toga što su doslovce iskoristili projekt znamenitoga hrvatskog arhitekta za kazalište u Zenici iz 1962. godine – nazivaju "auditorij Vladimir Turina".

Usred diskretnim ovalom definiranog prostora nastaje prema projektu izuzetna kompoziciona napetost, naglašena isticanjem servisnih scen-skih prostora i gledališta koje se iz tame natječajnog i nikad izvedenog projekta uzdiže do razine kongresnog centra u punom sjaju. Atrakcija oblika svakako je poduprta skladno-monumentalnim gabaritima zgrade, ali ne treba zaboraviti ni sasvim jasno istaknuto značenje namjernog "citata" kojim se nedvosmisleno ukazuje na neka ishodišta suvremene zagrebačke pa i hrvatske arhitekture.

5. Što je zadovoljstvo u kontekstu?

Na to bi pitanje najbolje bilo odgovoriti usporedbom projekata Radonića i Rake sa Šosterićevim, koliko god se to činilo nemoguće zbog različitosti arhitektonskih tipova a i samog konteksta za koji su izrađeni. Ipak, ima nekih zajedničkih karakteristika, od kojih je prva i najvažnija ta da su oba projekta zaslužila prve nagrade na natječajima, da su dakle provjereni kriterijima eminentnih hrvatskih i svjetskih stručnjaka. Dakako, sama činjenica da je neki projekt osvojio prvu nagradu ne mora garantirati vrhunsku kvalitetu projekta, ali je u oba slučaja zacijelo riječ o i te kako primjerenim idejama za opisane lokacije, idejama koje kontekstu prilaze metodom kontrasta (transparentnom ovalnom medijskom ovojnicom u tradicionalno pravilnoj urbanoj shemi Nare) ili pak metodom najprimjerenije interpretacije (razvijenim i složenim vertikalnim oblikom u prividno jednostavnoj strukturi središnje gradske zagrebačke ulice). Nadalje, oba su projekta slična u različitosti zbog aktivnog i referentnog odnosa prema modernoj arhitektonskoj tradiciji Zagreba i Hrvatske: jedan direktnim smještajem između takva dva objekta, drugi pozivanjem na nikad realizirani projekt. Dok se Šosterić u tjesnacu dvaju objekata odlučuje za stvaranje posve samo-

svojne tipologije, Radonić i Rako prenose kao hommage jednu vrijednu i atraktivnu povijesnu ideju u svoj originalno koncipiran projekt. Dakle, metoda kontrastnog prilagođivanja lokaciji, ili primjerene interpretacije vrijednosti konteksta, protkana inovativnom uporabom i transponiranjem ideja iz modernističkog graditeljskog naslijeđa; sve izraženo urbanog karaktera, s funkcijama koje se ponavljaju, generiraju ili repliciraju – to je zadovoljstvo u kontekstu, odnosno strategija arhitektonskog oblikovanja primjenjiva i na tako različitim lokacijama kao što su Zagreb i Nara.

U oba je projekta zadovoljstvo u kontekstu usporedivo s nekim kreativnim postupcima u suvremenim popularnoglasbenim žanrovima, primjerice, u crnačkoj plesnoj glazbi ("rap") ili u njezinim "bijelim" inačicama ("techno"), koji se uvelike koriste postojećim zvučnim zapisima u tehnici takozvanog samplinga (sample - uzeti uzorak, kušati, iskušati). Kolažiranjem i obradom pojedinih melodijskih predložaka te njihovim prilagođivanjem novoj ritmičkoj strukturi mladi urbani zanesenjaci lako postižu originalnu hipnotičku strukturu sintetičke glazbe. Zanimljivo je pritom da Šosterić, Radonić i Rako pripadaju različitim generacijama hrvatskih arhitekata, ali više nego očito primjenjuju slične kreativne postupke. Arhitektonski sampling u Radonića i Rake inseriranje je projekta Vladimira Turine u novu cjelinu – što s obzirom na to da taj projekt nije nikada realiziran – poprima posebno značenje. U Šosterića je, međutim, sampling nešto diskretniji budući da elementi morfologije susjednih stvarnih objekata na lokaciji postoje tek u duhovitim naznakama i parafrazama.

Poznavaoac ranijeg opusa arhitekata novi projekti neće biti iznaneđenje, jer primjerice Šosterić upravo u Zagrebu pokazuje, zgradom Elektre (projekt – 1975., izvedba 1981.) ili adaptacijom zgrade Gradskog telefona (1987/88.), kako se čak i u najosjetljivijem kontekstu može projektirati i izgraditi objekt visokih vrijednosti, prividno formalno oprečan zatečenom stanju, ali prostornim konceptom kao i rasporedom sadržaja i te kako vezan uz konkretnu urbanu situaciju. Radonić i Rako, pak, sudjelovanjem na većem broju natječaja, dosad su pokazali visoku razinu urbanog promišljanja arhitekture, bilo da je riječ o futurističkom promišljanju Antwerpena kao metropole totalno aktiviranih medija (natječaj 1990.) ili o arhitektonskom rješenju zadarskog Forumu koje tradicionalne vrijednosti grada sintetizira u novom tehnološkom okružju (natječaj 1989.).

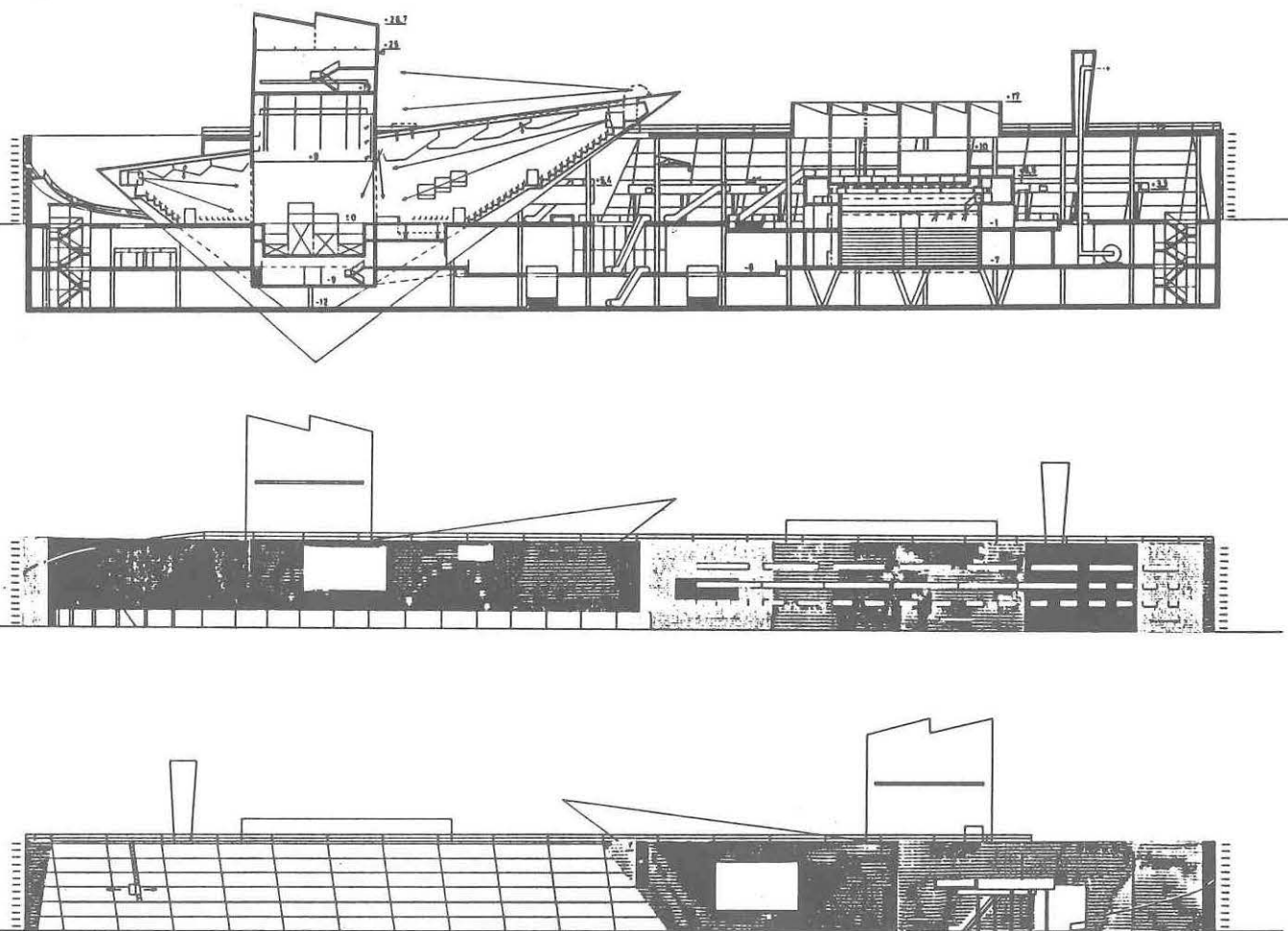
6. Epilog – od projekta do zgrade

Uza sve rečeno ostaje pitanje je li moguće već sada govoriti o projektima koji su u fazi idejnog rješenja i analizirati njihove vrijednosti ili pak jednostrano raspravljati o konceptualnim dilemama, sve u trenutku kada stvarnost ističe sasvim realne ili realističke arhitektonske probleme. Valja naglasiti da je u posljednjem krugu žiriranja natječaja u Nari,

u kojemu su sudjelovali i renomirani svjetski arhitekti, pobijedio Arata Isozaki s projektom – ovalna oblika! Tako Radonićev i Rakin projekt ostaje samo ideja, pa je za sada moguće govoriti samo o konceptualnoj razini. Šosterić je pak u fazi razrade projekta za Petrinjsku ulicu, ali je već sada, mnogo prije realizacije objekta, moguće razmatrati njegovo značenje za noviju hrvatsku arhitekturu, posebno zbog inovativne razine promišljanja urbanog konteksta. A da natječaji doista mogu biti poticajni za arhitekte, svjedoči i činjenica da je Šosterić projektom za zgradu u Petrinjskoj ulici sudjelovao na javnom natječaju prvi puta nakon duge pauze od devetnaest godina! Takva razina novoga i kreativnog pristupa arhitektonskom oblikovanju, izražena institucijama javnih natječaja, i lokalnih i međunarodnih, možda je osnovna kondicionalna pretpostavka budućnosti hrvatske arhitekture, jednako u gradovima koji su ostali pošteđeni većih ratnih razaranja kao i u onima kojima će urbanu strukturu trebati stvarati iznova. Zato se čini primjerenim razlagati arhitektonske ideje još dok su u fazi idejnog projekta, jer se inovacijama i aktivnim odnosom prema prostoru za koji se gradi uči povijest, može mijenjati uobičajeni raspored

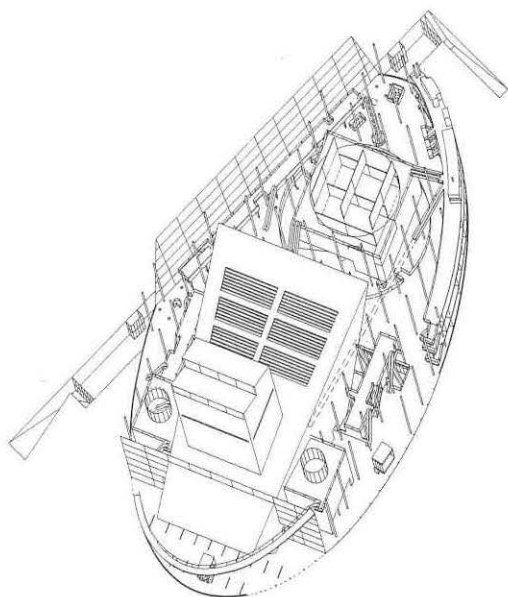
i hijerarhija društvenih pa tako i urbanih vrijednosti. Takav stav zauzimaju arhitekti i u svojim najnovijim projektima, poput Radonićeva i Rakinog natječajnog projekta za novu zgradu parlamenta u Berlinu ili Šosterićeve zgrade Lutrije Hrvatske u novom dijelu Zagreba. Oba projekta mogu poslužiti kao primjeri iskazivanja zadovoljstva u kontekstu jer su rađeni za prostor koji je definiran u donekle sličnim uvjetima: u Berlinu je to prazan prostor na bivšoj granici dvaju gradova, država i političkih sistema, a u Zagrebu jednodimenzionalno naselje zapuštenih urbanih vrijednosti. Tako posljedice ideologijskih nakupina povijesti nužno određuju, neposredno ili posredno, djelovanje arhitekata u suvremenosti. Prihvatimo li činjenicu da arhitekti grade za budućnost, onda u i ova dva primjera nove zagrebačke i hrvatske arhitekture usmjerena vremenu bez ideologija ili, drugim riječima, vremenu koje će nužno zahtijevati pristupe arhitektonskom projektiranju i urbanističkom planiranju potpuno drukčije od tradicionalnih. Novo, dakako, nikad ne nastaje bez staroga, pa se tako strategija zadovoljstva u kontekstu doima kao dostatan ulog u novu urbanu budućnost Hrvatske.

BOJAN RADONIĆ & GORAN RAKO:
Kongresni centar Nara, 1991/92.

Summary

Feda Vukić: "Satisfaction within the Context"

The architecture of Zagreb or what is traditionally known as the Zagreb School of Architecture has, during a great part of its fruitful and turbulent history proved its quality through the institutionalization of competitions. These in turn, according to professional belief, have brought about the best ideas, filtered out and later applied to concrete location. Mentioned are two recent competitions under joint title "Satisfaction within Context". In the first case it is discussed about interpolation in the center of Zagreb the first prize project of architect Milan Šosterić. In the second one, the matter is about place among five equals works of the first round of the competition for the Congress Center in the Japanese town of Nara done by team Bojan Radonić and Goran Rak. Both projects are similar in their difference, because of an active and referential attitude towards the modern architectural traditions of Zagreb and Croatia: the first one by placing the objects directly between one classicist building done by architect Alexander Freudenreich and modernistic facade of architects Kauzlarić and Gomboš, and the second one by referring to a never realized project of a theater building done by architect Vlado Turina in 1962 which is completely incorporated in this project.

Radonić/Rako

